

Античният град Хераклея Синтика в местността Кожух, Община Петрич

Местността Кожух, разположена на 10 км североизточно от гр. Петрич, представлява един от значимите археологически комплекси в долината на Средна Струма. Въпреки това археологическите проучвания в района винаги са били ограничени като време и териториален обхват, а оттук и като резултати. През 1958 г. проф. Ат. Милчев е първият, който провежда сондажни проучвания на площ от 100 м² в източната част на местността, известна под името Джонков връх¹. Две десетилетия по-късно Кожух е включен в теренните обхождания на българо-полската експедиция „Струма“². През 80-те и 90-те години в няколко археологически сезона Ю. Божинова и веднъж Д. Топтанов изследват два от некрополите: в м. Метлата и в м. Червените скали³.

През 2002 г. имах късмета на начинаещия археолог и благодарение на тясното сътрудничество между музея и РПУ – Петрич успяхме да спасим масивна мраморна стела на император Галерий. Надписът, който впоследствие бе датиран от есента на 308 г., дава информация за името – Хераклея, и градския статут на античното селище в местността Кожух⁴. Преводът на посланието на императора е следният:

„Император Цезар Галерий Валерий Максимиан благочестив, щастлив, Август, велик понтифекс, Германски Велики за V път, Персийски Велики за II път, Британски Велики, Карпийски Велики за V път, Арменски Велики, Мидийски Велики, Адиабенски Велики, с трибунска власт за XVII път, император за III път, баща на отечеството, проконсул и Галерий Валерий Максимин Сарматски, най-знатен Цезар, поздравяват кватуорвирите и декурионите на хераклеийците. Въпреки че Вашата гражданска общност беше имала в много малка степен граждански права, все пак, заради присъщата ни любов към нашата държава и за нарастване на одобрението към новата грижовност и благоволение, искахме да почетем вашето отечество със знаците и правото на гражданска общност; а също и понеже казвате, че в миналото тази гражданска общност на хераклеийците е съществувала, а сега молите с нашето благоволение да отредим на същата граждански права, ние много присърце откликваме на вашите молби, тъй като самата държава е заинтересована чрез разширяването на гражданските общности, под благосклонността на нашите грижи и благодеяния, да процъфтява нейното благо. И така, след като виждате, че толкова голяма чест е прибавена на вашето отечество с нашето постановление, вие ще трябва да се стараете с любов и привързаност към нашата родина във всичко да постъпвате най-достойно за нашата грижовност. На добър час!“

Каменният надпис с името на града е тясно свързан с историческите извори. За първи път Хераклея се споменава от Тит Ливий, който акцентира на местоположението ѝ в племенните територии на *синтите* – “Heraclea ex Sintis (Liv. XVII, 51, 7). На друго място същият автор отбелязва, че този град бил разположен на север от племенните области на *бисалтите* и същевременно на запад от р. Струма. Това се подкрепя от Диодор, който също поставя Хераклея в областта Синтика, на запад от р. Струма и над *бисалтите* (Diod. XXXI, 8, 8). В резултат на направените научни публикации Хераклея Синтика в м. Кожух е един от малкото сигурно локализирани центрове в района на Средна Струма. Новите открития, преобразуването на музейната сбирка в исторически музей през 2005 г., възможностите за финансиране по програма ФАР - ТГС и съдействието на НАИМ – БАН позволиха през 2007 г. реализирането на археологически разкопки в м. Кожух.

Въз основа на проучванията ми през годините бе взето решение да се направят два сондажа. Единият от сондажите бе разположен в м. Джонков връх, непосредствено северно от обекта на проф. Милчев. Впоследствие на това място бе локализирана работилница за теракотени маски и фигури, а вероятно и лампи, която е функционирала през II – III век⁵. В този период производствените помещения и районът около тях е преживял четири големи пожара. Между втория и третия пожар, датирани съответно след 270 г. и в края на III век, се проявява и най-активният период от дейността на керамичното ателие. Вторият сондаж бе на крепостната стена срещу жп спирката на с. Рупите. Крепостната стена е изградена от ломен камък на бял хоросан с доста пясък. Стената е дебела около 2,10 м и със запазена височина около 1,80 м. Стената е построена след I век.

Римски лампи

Откритите глинени лампи спадат към голямата група на римските лампи, характерни за императорската епоха. Възниквайки през I век пр. Хр., римското лампово производство като технология, форма и украса продължава богатата елинистическа традиция. Освен в Италия локални производствени центрове се обособяват в редица области. Благодарение на тази географска експанзия основните италиански форми непрекъснато се развиват, като придобиват черти, характерни за отделните провинции⁶.

Откритите в м. Кожух лампи спадат към формите, моделирани на калъп. Основен белег на тази формална група са релефните изображения върху диска, които през ранната императорска епоха представляват цялата декорация на лампата. Впоследствие плещите също започват да се украсяват с геометричен или растителен орнамент. За типологията на тази група особено важна е формата на фитилника.

Лампи със закръглен фитилник, фланкиран с волути

Лампи с къс закръглен фитилник, ограничен с права линия на плещите

Надпис: CIVNDRAC.

Името на производителя се допълва като C(ai) Iun(ii) Drac(on(t)is)/Drac(ci). Като печат, името на този производител, освен като CIVNDRAC, се среща и във вариант IVNDRAC и CIVNDRA.

Фигурални лампи

Фигуралните римски лампи се явяват наследници на старата елинистическа традиция. Широко разпространение получават лампите във формата на човешки и животински глави и фигури. Често глинените лампи копират метални образци.

От откритите в м. Кожух лампи към тази група спадат два интересни екземпляра, които са местно производство. Първият, записан под инв. №833, представлява глинена лампа във формата на гротескно представена обемна човешка глава. Светлокафяв цвят на глината. Отворът на фитилника е устата на фигурата. Схематично са показани очите, носа и ушите. На челото има оформена малка дръжка с отвор, вероятно за окачване. Плоско дъно.

Размери: дължина – 5,8; ширина – 5; височина – 5,4 см.

Вторият екземпляр, заведен под инв. №834, представлява глинена лампа с ладиевидна форма. Има антропоморфно изображение във висок релеф. Има технически дефект, който се изразява във вдлъбване в лявата част на диска. Размери: дължина – 6,8 см; ширина – 3,7 см.

Театрална маска от средата на II век

Бюст на Дионис

Откритите при археологическите разкопки теракоти могат да се разделят на няколко групи според тяхната форма: маски, бюстове, статуетки и плочи. Изображенията са свързани главно с култа към Дионис, макар че често се срещат и човешки и животински фигури. Повечето от находките наподобяват по начина си на изработване на продукцията от елинистическите ателиета в Гърция и Мала Азия. Вероятно продукцията на ателието е задоволявала не само нуждите на града, но е била и изнасяна.

Литература:

1. Благодаря на колежата Николай Шаранков за любезността да ми предостави преводите на ламповите надписи за публикуване.
2. Милчев, А. Археологически разкопки и проучвания в долината на Средна Струма – Във: Годишник на Софийския университет, София, 1960.
3. Домарадски, М. и колектив. Материали за археологията на Средна Струма (Разкопки и проучвания, 27), София, 2001, с. 17 - 18, 47 - 51, 74 - 77.
4. Божинова, Ю. Античен некропол край с. Мулетарово, Благоевградски окръг. – Археологически открития и разкопки, с. 90 - 91, София, 1988 г.; Божинова, Ю. Античен некропол край с. Мулетарово, Благоевградски окръг. – Археологически открития и разкопки, с. 127 - 129, София, 1987 г.; Божинова, Ю. Античен некропол край с. Мулетарово, Благоевградски окръг. – Археологически открития и разкопки, с. 166 - 167, София, 1986 г.; Кузманов, Г./Божинова, Ю./Андонова, М. Спасителни разкопки на античен некропол край с. Мулетарово, Благоевградски окръг. – Археологически открития и разкопки, с. 113 - 114, София, 1985 г.
5. Митрев, Г. Религиозни институции и общества в провинция Македония (148 г. пр. Хр. – 284 г. сл. Хр.), с. 116 - 117; Митрев, Г./Тараков, Т. Civitas Heracleotarum. Новооткрит епиграфски паметник с името на античния град при Рупите, Петричко, София, 2002, Археология IV, с. 25 – 32.
6. Cholakov, I. A Roman production centre for terracottas in Heraclea Sintica, *Archaeologia Bulgarica*, XII, 1, 55 - 76, Sofia; Вагалински, Л./Чолаков, И. Д. Разкопки на античния град

Хераклея Синтика в землището на с. Рупите, Петричко – Археологически открития и разкопки, София, 2008 г.

7. Кузманов, Г. Антични лампи. Колекция на Националния археологически музей, София, 1992, с. 17.

8. Кузманов, Г. Антични лампи. Колекция на Националния археологически музей, София, 1992, с. 19.